

PAVLUS

HİRİSTİYANLIĞIN MİMARİ

ŞİNASİ GÜNDÜZ

ÖRNEKTİR

Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı
Şinasi Gündüz
© MilelNihal Yayınları
İstanbul 2019

Birinci Baskı

Ankara Okulu 2001

Yeni Baskı

MilelNihal 2019

Genel Yayın Yönetmeni

Hakan Olgun

Sayfa Tasarımı ve Kapak

Bilal Patacı

ISBN

978-605-69762-0-9

Kasım 2019**Baskı ve Cilt**

Step Ajans Reklamcılık, Matbaacılık Tan. ve
Org. Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad. No:
11 Bağcılar/İstanbul
Tel: 0212 446 88 46 /
Matbaa Sertifika No: 12266

MilelNihal Yayınları

Akşemseddin Mahallesi M. Sarper Alus
Sokak No: 4/6 Fatih İstanbul
Tel: 0212 533 97 31

MilelNihal Yayınları HİKAV Yayın Kültür
Araştırma ve Eğitim Hizmetleri A.Ş.'ne aittir.

Yayınevi Sertifika No: 40767

İçindekiler

Yeni Baskıya Önsöz	7
Önsöz	9
Kısaltmalar	13
GİRİŞ	15
I. Din Kurucusu Pavlus	19
II. Pavlus Araştırmalarının Zorluğu	26
III. Pavlus'la İlgili İlk Elden Kaynaklar	30
PAVLUS'UN YAŞAMI	39
I. Hıristiyanlık Öncesi Pavlus	45
II. Şam vizyonu ve Pavlus'un Peygamberlik İddiası	51
III. Antakya'daki Yaşam ve Misyon Faaliyetleri	67
A. Birinci Misyon Seyahati	72
B. Kudüs Yolculuğu ve Havariler Konsili (Gerçek mi Düzmece mi?)	73
C. İkinci Misyon Seyahati	78
D. Üçüncü Misyon Seyahati	85
IV. Tutuklanması ve Yaşamının Sonu	90
PAVLUS'UN YETİŞTİĞİ ÇEVRE VE KÜLTÜREL GERİ PLANI	103
I. Eski Ahit ve Yahudilik	110
II. Helenizm ve Sır Dinleri	116
III. Gnostisizm	124
TARİHSEL İSA	145
I. Tarihsel İsa Araştırmaları	152
II. İsa ile İlgili Kaynaklar	165
A. Hıristiyanlık Dışı Kaynaklar	166
1. Yahudi ve Roma Kaynakları	166
2. Sâbîî, Maniheizt ve İslâmi Kaynaklar	173
B. Hıristiyanlık İçi Kaynaklar	177

III. İsa'nın Yaşamı	185
A. Bakireden Doğum	186
B. Yahya ile İlişkiler	192
C. Çarmıhta Ölüm Hadisesi	199
IV. İsa'nın Kimliği	202
A. İnsanoğlu ve Peygamber	203
B. Mesih	210
C. Oğul-Baba Figürleri	219
V. İsa'nın Mesajı	224
PAVLUS'UN İSA ANLAYIŞI	243
I. Pavlus ve Tarihsel İsa	246
A. Pavlus Tarihsel İsa'yı Ne Kadar Tanıyor?	246
B. İki Şahsiyet Arasındaki Doktrinel Farklılıklar	252
1. Teosentrizm ve Kristosentrizm	253
2. Tanrının Egemenliği	254
3. Misyonun Merkezi Vurgusu: Mesaj mı İsa'nın Şahsı mı?	257
4. Tanrı Düşüncesi	258
5. Tanrısal Hukuk	261
6. Otorite Anlayışı ve Sosyal-Siyasal Yapıya Karşı Tutum	269
II. Pavlus'un İsa'sı: Hıristiyan İmanının Mesih'i	278
A. Rab/Kyrios	283
B. Tanrı Oğlu	285
C. Mesih Sırrı	287
1. Mesih'te Olma	291
2. Ruh-Mesih İlişkisi	294
III. Dinde Merkez Kim? İsa mı Pavlus mu?	298
DEĞERLENDİRME	303
Kaynakça	309
Dizin	321

| Yeni Baskıya Önsöz

Hıristiyanlık tarihinde dikkati çeken en önemli şahsiyet kuşkusuz Pavlus'tur. O yalnızca bir teolog ya da misyoner değil, kimliği, kişiliği, Hıristiyan kutsal metninde büyük önem arz eden mektuplarındaki söz ve yaklaşımlarıyla Hıristiyanlığın hemen her anlamda temel referansıdır. Görüşleri, yorumları ve yaşamıyla başta Mesih öğretisi olmak üzere Hıristiyan teolojisine ve inançlarına yön veren şahıstır. Dolayısıyla Pavlus'u bilmeksizin Hıristiyanlığı anlamak mümkün değildir.

Bu çalışma, yayımlandığı ilk tarihten bugüne dek yalnızca ilahiyat çevrelerinin değil, genelde din bilimlerine özelde ise Hıristiyan teolojisi ve tarihine ilgi duyan birçok kesimin dikkatini çekti. Türkiye'deki okurların yanısıra İngilizce çevirisi aracılığıyla dünya genelinde İngilizce okuyup anlayan kitlenin de ilgisine ve beğenisine mazhar oldu. Hıristiyanlık ve Pavlus okumaları açısından adeta temel bir başvuru kitabı olarak literatürdeki yerini aldı. Çalışmanın gerek akademik ve entelektüel çevreden gerekse genel okuyucu kitlesinden hak ettiği ilgiyi görmesi bir hayli sevindirici... Kitaba gösterilen bu ilgi diğer yandan Pavlus çalışmalarının ne kadar önem arzettiğinin ve özellikle Türkiye'de Pavlus konusunda yapılacak daha ileri çalışmalara ihtiyaç bulunduğunun da bir göstergesi...

Metnin baştan sona tekrar gözden geçirildiği bu baskının basımını üstlenen MiletNihal yayınlarına ve titiz dizgi, mizanpaj ve kapak tasarımı çalışmasıyla bu baskıya önemli katkıda bulunan Bilal Patacı'ya teşekkür ediyorum.

Şinasi Gündüz
İstanbul Ekim/2019

| Önsöz

Kendisini "ana rahmindeyken seçilip görevlendirilen" olarak tanımlayan ve tebliğ ettiği mesajın/öğretinin "Mesih İncili" olduğunu vurgulayan Pavlus, Hıristiyanlığın en önemli şahsiyetlerinden birisi, hatta en önemlisidir. Dolayısıyla onunla ilgili yapılan ya da yapılacak olan çalışmalar, Hıristiyan inanç ve ritüellerinin daha iyi anlaşılıp kavranılmasını sağlayacaktır. Zira Pavlus öğretileri, bu çalışmanın da tartışacağı gibi, Hıristiyan geleneğinin temelini oluşturmakta, Hıristiyanlık Pavlus'un inanç ve düşünceleri çerçevesinde gelişip şekillenmektedir.

Hıristiyanlık açısından Pavlus'un bu hayati önemi nedeniyle, Batı dünyasında, gerek Kilise gerekse akademik çevrelerde Pavlus'la ilgili neredeyse sayılamayacak kadar çok çalışma yapılmıştır/yapılmaktadır. Yüzyıllardır Hıristiyanlıkla ve çeşitli Hıristiyan mezhepleriyle iç içe olan Türkiye'de ise genelde Hıristiyanlık özelde ise Hıristiyanlıkla ilgili çeşitli figürlere ilişkin çalışmalar oldukça azdır. Özellikle İsa ve Pavlus konularında çalışmalar yok denecek kadar azdır. Burada ancak, İsa konusunda yapılan birkaç çeviri (örneğin, Renan, E., İsa'nın Hayatı, tr. Z. İhsan, İstanbul: MEB Yayınları 1992; Ataurrahim, M., Bir İslâm Peygamberi Hz. İsa, tr.K. Demirci, İstanbul: İnsan 1997; Altındal, A., Üç İsa, tr. S. Özbudun, İstanbul: Anahtar Kitaplar 1993 gibi) ve tez çalışması (örneğin, Akdemir, S., Hıristiyan Kaynaklara ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1992) ile Pavlus konusunda yapılan bir çeviriden (Wallace, R., W. Williams, Tar-

suslu Paulus'un Üç Dünyası, tr. Z.Z. İlkelen, İstanbul: Homer Kitabevi 1999) bahsedilebilir. Dolayısıyla, Hıristiyanlık denildiğinde genelde akla gelen ilk iki isim olan İsa ve Pavlus konularında Türkiye'de bir boşluk ve eksiklik olduğu açıktır. Bu çalışma, en azından kapsamı çerçevesinde Pavlus konusundaki bu boşluğu ve eksikliği doldurma amacındadır. Bu arada, son zamanlarda özellikle Dinler Tarihi alanında çalışan araştırmacıların hızla Hıristiyanlık, Hıristiyan mezhepleri ve diyalog alanına yönelmelerinin ve dinler tarihçileri arasında bu alandaki çalışmaların teşvik edilmesinin gelecek vaatmekte olduğunu da belirtmek gerekir.

Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı başlıklı bu çalışma, temelde Pavlus'u ve onun İsa Mesih anlayışını konu edinmektedir. Giriş'i izleyen ikinci ve üçüncü bölümlerde Pavlus'un yaşamı incelenmekte, ayrıca inanç ve düşüncelerine kaynak teşkil eden kültürel geri plan ele alınmaktadır. Bu çerçevede özellikle onun Yahudilikten, sır dinlerinden ve gnostik çevrelerden etkileşimi üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise çeşitli araştırmacılarca "tarihsel İsa" ve "tarihin İsa'sı" gibi ifadelerle anılan İsa ele alınmakta, eldeki mevcut kaynaklar çerçevesinde onun yaşamı, kimliği ve mesajının ne'liği irdelenmektedir. Bu bölümde Miladi ilk yüzyılın başlarında yaşayan İsa'nın yaşamı incelenerek, onun Pavlus teolojisinin ve Hıristiyan imanının temel karakteri olan Tanrı Oğlu Mesih İsa'dan farklılığı ortaya konmaya çalışılmaktadır. Beşinci bölümde ise Pavlus düşüncelerinin ve Hıristiyanlığın merkezini oluşturan İsa Mesih öğretisi ele alınmaktadır. Bu bölümde, öncelikle Pavlus'un İsa'sının tarihsel İsa olup olmadığı tartışılmakta, daha sonra da Pavlus'un İsa'sı olan Hıristiyan imanının Mesih'i üzerinde durulmaktadır.

Pavlus'la ilgili bu çalışmada elden geldiğince ilk elden kaynaklar kullanılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ele alınan konularla ilgili Kanonik ve Apokrif Hıristiyan metinleri yanı sıra Hıristiyanlık dışı ilk elden kaynaklar da temel alınmıştır. Ayrıca konuya ilişkin ikinci elden kaynaklarla güncel araştırmalar da yoğun şekilde kullanılmıştır. Bundan başka, özellikle Hıristiyan kilise babaları ve Josephus gibi erken dönem yazarlarının eserleriyle çeşitli Apokrif metinler başta olmak üzere, bazı eski ve yeni literatürün

kullanımında internet kaynaklarına sıkça başvurulmuş, bunlar Kaynakça'da da gösterilmiştir.

Çalışmada Yeni Ahit'ten yapılan alıntılarda genellikle Yeni Yaşam Yayınlarının Türkçe çevirisi (İncil Müjde, 5. Basım, İstanbul, tarihsiz) esas alınmıştır. Ancak zaman zaman bazı alıntılarda Yeni Ahit metinlerinin çeşitli İngilizce nüshalarından tarafımızca yapılan çeviriler kullanılmıştır.

Bu araştırmanın, Türkiye bilim çevrelerinde Pavlus'la ilgili yapılacak çalışmalara bir başlangıç olmasını, Pavlus çerçevesinde yapılacak bilimsel tartışmalara hız vermesini ve Pavlus üzerine birçok entelektüel temanın gündeme gelmesine vesile olmasını ümit ediyorum.

Şinasi Gündüz
Samsun 2011

Tarih boyu insanlık birçok ünlü sima yetiştirmiştir. Kahramanlar, liderler, önderler, dâhîler, sanatkarlar, hikmet öğreticileri, ahlak ve adalet savunucuları ve benzeri ünlü simalar, insanlık tarihinin çeşitli kesitlerinde önemli roller üstlenmişler ve gerek yaşadıkları dönemlere gerekse kendilerinden sonraki insanlığın geleceğine yönelik kararlar almış, mesajlar vermişlerdir. Kuşkusuz bu simalar arasında, hayatı anlama/algılama noktasında insanlara bir inanç/düşünce sistematiği sunan, bu inanç ve düşünce çerçevesinde davranış kalıplarını içeren bir yaşam tarzı öneren ve yine bu çerçevede insanların doğal ve sosyal çevreleriyle ilişkilerini düzenlemelerini öngören din kurucuları ve temsilcilerinin önemli bir yeri vardır. Bu doğrultuda faaliyette bulunan gerek peygamberler, tebliğciler ve davetçiler gerekse reformatörler, hikmet öğreticileri, kral-rahipler, büyücü-hekimler ve ideologlar insan düşünce ve davranış kalıplarını belirleme ve yönlendirme çabasında olmuşlar, dolayısıyla da insan hayatında kalıcı izler bırakmışlardır.

Her ne kadar yaşadıkları dönemlerde önemli bir takım faaliyetlerde bulunsalar da bu din kurucuları ve temsilcilerinden bir kısmı zamanın ilerlemesiyle insanlığın hafızasından silinmeye, tarihte edindikleri önemli yeri kaybetmeye başlamışlardır. Diğer yönden içlerinden bir kısmı ise savundukları düşünceleri, yaptıkları faaliyetleri ve tarihte oynadıkları roller nedeniyle hiçbir zaman gündemden düşmemiş, önemlerini yitirmemişlerdir. Bu kişilerden önemli bir kısmı, temsil ettikleri düşünceler ve yaşam tarzı nedeniyle tarihin akışına yön vermiş; yaşamları, günümüze kadar süregelen çeşitli dinsel geleneklerin ortaya çıkışı açısından birer başlangıç birer milat olmuştur. Bu önemli simalardan bazı-

larının temsil ettikleri anlayış, kendilerinden binlerce yıl sonra bile yeryüzünün önemli bir kesiminde taraftar bulabilmekte, hatta bağlıları açısından dünyanın en büyük dinsel hareketlerini oluşturabilmektedir.

Tarihe mal olmuş bu önemli simalar, yalnızca günümüze kadar varlığını sürdüren cemaatleri ya da taraftarlarıyla değil, spekülâtif görüşleri, hâlâ tartışılan düşünce ve yaşam tarzlarıyla da günceliklerini sürdürmektedirler. İşte Pavlus, bu önemli simalardan birisidir. Kendisini, “daha annesinin rahmindeyken Tanrı tarafından seçilip görevlendirilen kişi” (Gal. 1:15-16) olarak tanımlayan Pavlus’un, her ne kadar kimliği, yaşamı, faaliyetleri ve görüşleri tartışma konusu olmuş olsa da onun gerek düşünce ve inanç tarihi gerekse Hıristiyanlık açısından önemi tartışma götürmez bir gerçektir.

Pavlus, bir yönden yaklaşık iki bin yıldır ileri sürdüğü görüş ve düşünceleriyle tartışılâgelen bir kişi, diğer yönden tarihte üstlendiği önemli rolün hemen herkesçe kabul edildiği bir düşünür, misyoner, teolog ve din kurucusudur. Pavlus, tarih boyu hem taraftarlarının ve dostlarının hem de taraftarı olmayanların ve düşmanlarının ilgi odağı olmuştur. Kimisine göre o halüsinasyonlar gören bir epileptik ya da sürekli vizyonlar gören bir histeriktir. Kimilerine göre ise o yaratıcı bir düşünür, teolojik bir devrimcidir. Pavlus’un öğretilerini benimseyip kabullenen sıradan inananlara göre ise o, Tanrı Oğlu İsa Mesih’in mesajını insanlara iletme üzere Tanrı tarafından seçilen bir elçi bir resuldür. Pavlus’u tanımlamaya yönelik bu değerlendirme farklılıklarından başka Pavlus’un öğretisinin ne olduğu, neleri içerdiği, bu öğretilerin kaynağının ne olduğu ve ne kadarının Pavlus sonrası dönemde sürdürüldüğü konularında da değişik görüş ve değerlendirmeler mevcuttur.

Peki, gerek Pavlus’un şahsına gerekse öğretilerine ilişkin bu tanımlama ve değerlendirmelerden hangisi ya da hangileri doğrudur? Pavlus kimdir; mesajını iletme üzere seçildiğini iddia ettiği İsa ile ilişkisi nedir ya da Pavlus’un öğretileriyle İsa’nın mesajı arasında gerçekten bir ilişki var mıdır? Bütün bu sorular Pavlus’u

ve mesajını gerçek anlamda tanıma ve değerlendirmede cevaplandırılması gereken hususların başında yer almaktadır.

I. Din Kurucusu Pavlus

Pavlus'un kişiliği ve yaşamı kadar, Hıristiyanlığın oluşumundaki yeri ile Hıristiyan inanç ve öğretilerinin belirlenmesinde oynadığı rol, öteden beri Pavlus araştırmacılarının ilgisini çeken konuların başında yer almıştır. Birçok araştırmacı, Pavlus'un azimle çalışan bir misyoner olmasının yanı sıra bir düşünür ve önemli bir teolog olduğu konusunda hemfikirdir. Örneğin, Raisanen, Pavlus'un "gerçekten yaratıcı ve orijinal bir düşünür" olduğunu, ancak bununla birlikte onun öncelikle bir misyoner olarak faaliyette bulunduğunu belirtir.¹ Pavlus'un ilk Hıristiyan teolog olduğunu düşünen Küng ise, onun misyon hareketiyle teolojik bakış açısının "dünya tarihinde bir devrim" demek olduğunu vurgular.²

Pavlus, mektuplarında kendisini, çarmıha gerilerek ölen ve sonra tekrar dirilen Rab İsa Mesih'in mesajını vazetmek üzere seçilerek görevlendirilen kişi şeklinde tanımlar (Gal. 1:1-2, 2:7; 1 Kor. 11:23; 1 Sel. 4:2). İleride genişçe üzerinde duracağımız gibi, başta Anadolu olmak üzere Yunanistan, Trakya, Ege adaları ve diğer bölgelerde yoğun misyon faaliyetinde bulunan Pavlus'un öğretilerinin merkezinde Mesih, mesaj (İncil), kurtuluş, vaftiz ve benzeri kavramlar yer alır. Pavlus, gerek teolojisini gerekse insan, tarih ve kurtuluş anlayışını bu temel kavramlara ilişkin değerlendirmeleri üzerine bina eder. Bütün bu kavramlara Pavlus öğretisinde yüklenen anlam, Hıristiyan teolojisinin temelini oluşturmaktadır. Küng'ün de haklı olarak vurguladığı gibi "Pavlus olmaksızın ne Katolik Kilise'den, ne Yunan ya da Latin patristik teolojisinden ve ne de Hıristiyan-Helenistik kültürden bahsedilebilir".³

1 Raisanen, H., *Paul and the Law*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1983, s.267.

2 Küng, H., *Christianity: Its Essence and History*, tr. J. Bowden, London: SCM Press 1995, s.114.

3 Küng, *Christianity: Its Essence and History*, s.114.